

громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух);

3) заборонні дії (акти) держави (запровадження комендантської години, карантину, установленого Кабінетом Міністрів України, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень й актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту / імпорту тощо).

Цей перелік обставин не є вичерпним [2].

Отже, аналіз норм різних законодавчих і нормативних актів щодо використання терміна «непереборна сила» показує, що законодавець застосовує його регулювання найрізноманітніших ситуацій (обставин) надзвичайного характеру.

Можна підтримати авторів, що обґрунтовують підхід до поняття непереборної сили як до міжгалузевого поняття і самостійної галузі законодавства про надзвичайні ситуації, що формується, і підкреслити необхідність хоча б приблизної класифікації, що ідентифікує обставини непереборної сили в процесі правозастосування, тим більше що перелік таких обставин постійно розширюється.

Список використаних джерел:

1. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. М. : Статут, 1998. 353 с.
2. Карпова В. Форс-мажорні обставини: як їх визначити. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n225>

Ключові слова: непереборна сила, форс-мажор, випадок, надзвичайні обставини.
Key words: force majeure, force majeure, accident, extraordinary circumstances.

МЕЛЬНИК ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРІВНЯННЯ КАТЕГОРІЙ «УСИНОВЛЕННЯ» ТА «СПОРІДНЕННЯ»

Усиновлення, метою якого є максимальне забезпечення прав та інтересів дітей, це один з найдавніших соціально-правових інститутів, який спрямовано на забезпечення влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, у сім'ю на правах сина чи дочки. Для ефективного прогнозування подальшого розвитку інституту усиновлення як механізму забезпечення прав дітей необхідним є дослідження питання щодо його співвідношення з такою категорією як споріднення.

Усиновлення, тобто влаштування у сім'ях дітей, які залишилися без піклування рідних батьків, відіграє важливу роль як для дитини, усиновлювачів, та і держави. Відповідно до діючого законодавства України усиновлення допускається у відношенні неповнолітніх дітей і виключно в їхніх інтересах. При влаштуванні дитини враховуються етнічне походження, релігійна й культурна приналежність, рідна мова, можливість забезпечення наступності у вихованні та освіті. Усиновлення братів та сестер різними особами не допускається, за винятком випадків, коли усиновлення відповідає інтересам дітей [1]. Разом з тим, неоднозначним є питання щодо природи тих відносин, які виникають після юридичного встановлення факту усиновлення. Позиції вчених відображають різні точки зору на цю проблему, однак їх багатоманітність можна виразити, згрупувавши у три концептуальних підходи:

1) у результаті усиновлення виникають відносини, які тотожні батьківським (відносинам кровного споріднення); прибічниками даної точки зору є наступні науковці: Б. С. Антімонов і К. А. Граве [2], В. Н. Забродіна [3], О. С. Іоффе [4], Л. А. Кузьмічева [5], В. В. Рязанцев [6] та інші;

2) внаслідок усиновлення виникають відносини, які близькі, подібні до кровно-батьківських; серед послідовників такого підходу можна назвати таких вчених як Л. М. Зілковська [7], О. І. Шолгіна [8] та інші;

3) відносини між усиновлювачем та усиновленою дитиною відрізняються від батьківських, мають більше відмінностей, ніж схожих рис; такої думки притримуються вчені, серед яких можна виділити К. Ю. Бородич [9], О. В. Дьякова [10], К. Ю. Паршукову [11] та інших.

Важливим в даному випадку є і розуміння ролі функцій усиновлення, яких існує декілька. Зокрема, на констатуючу функцію усиновлення вказує підхід О. М. Гюрджан, який вважає, що усиновлення означає підтвердження і фіксацію факту вже створених відносин між певними суб'єктами [12]. Натомість інші вчені, зокрема, А. В. Єрмаков [13], В. Н. Забродіна [2], О. С. Іоффе [4] вважають, що відповідні відносини виникають у результаті усиновлення, тобто воно виконує генеруючу функцію.

На нашу думку, хоча за загальним правилом правовідносини між усиновлювачами та усиновленими дітьми офіційно визнаються після санкціонування держави (рішення суду), однак процес усиновлення багатостадійний та починається задовго до цього моменту. Вже на етапах підготовки до усиновлення у відповідних суб'єктів виникають взаємовідносини, деякі з яких регулюються правом. Тому вважаємо, що усиновлення виконує і генеруючу, і констатуючу функції відносно батьківських правовідносин між усиновлювачем та усиновленою дитиною.

Перейшовши до вивчення питання щодо співвідношення понять «споріднення», «походження» та їх взаємозв'язок з поняттям усиновлення, необхідно зазначити, що розмежування даних понять дозволить у подальшому більш глибоко дослідити особливості особистих немайнових прав усиновленої дитини.

Походження використовується у сімейному законодавстві України у біологічному розумінні та означає народження дитини від конкретних батьків. На відміну від походження категорія споріднення є більш складною, так як допускає плюралістичність підходів до свого тлумачення. Дослідник юридичної проблеми споріднення К. А. Кіріченко вказує, що у дореволюційний час виділялося споріднення кровне (природне), яке виникало внаслідок походження однієї особи від іншої, і споріднення штучне. Останнє могло бути цивільним (зв'язок, створений при усиновленні) і духовним (при хрещенні) [15, с. 19].

У радянський період сформувалися три самостійні концепції розуміння споріднення: біологічна, соціальна (формальна) та біологічно-вольова. При цьому сімейне законодавство демонструвало тенденцію поступового зближення споріднення кровного та соціального. Однак, ряд вчених вказують на неможливість ігнорування відмінностей між ними. Так, наприклад, Б. Л. Хаскельберг писав, що «будучи категорією біологічною, споріднення не може бути встановлене чи скасоване правовою нормою, і таким чином, не існує поряд зі спорідненням як біологічною категорією споріднення «у суспільному значенні слова» [16, с. 247]. Є. М. Ворожейкін вважав, що відносини споріднення у законодавчому порядку не можуть бути ні встановлені, ні скасовані [17, с. 171]. А. І. Пергамент теж підкреслювала, що «штучно створені відносини не можна ставити в один ряд з відносинами природними, це було б формальним підходом до вирішення питання» [18, с. 130]. А. Азізова визначає споріднення як юридичний акт, що завжди має природне біологічне походження, тому неприйнятним, на її думку, є визначення усиновлення як створення родинного зв'язку між усиновителями і усиновленими [19, с. 53].

На сьогоднішні думки вчених з даного приводу теж різняться. К. А. Кіріченко вважає, що нині «споріднення може базуватися як на кровному, так і на соціальному походженні. Під спорідненням пропонується розуміти зв'язок окремих осіб, який виникає внаслідок походження (кровного чи соціального) однієї особи від іншої, а також зв'язок, спрямований на функціональне заміщення таких відносин» [15, с. 25].

О. Ю. Князева обґрунтовує, що родинний зв'язок – це зв'язок осіб, які походять від спільного предка по боковій лінії, котра не може бути встановлена в силу закону, а існує апріорі [20, с. 195]. Опосередковано такої ж позиції дотримується й І. А. Косарева, яка поділяє споріднення на два види: 1) пряме (походження одних людей від інших); 2) бокове (походження від спільних предків) [21, с. 92], що теж виключає можливість споріднення у соціальному розумінні. Т. В. Ткаченко теж доходить висновку, що споріднення неможливе без зв'язку за походженням [22, с. 9].

Отже, соціальний (або формальний) підхід до споріднення провокує змішування понять та їх розмивання. Це розуміють і багато науковців, які у своїх працях поряд зі словом «споріднення» вживають усиновлення як окрему підставу створення сімейних відносин, тим самим підкре-

слюючи відособленість, а не поєднання даних понять. Спорідненість генетична (на нашу думку, таке формулювання більш вдале, ніж спорідненість «кровна») виконує свої цілком визначені функції у суспільстві. Не має сенсу усі інші форми соціальних сімейних зв'язків (усиновлення, свояцтво тощо) намагатися штучно поєднати зі спорідненням. Саме тому особисті немайнові права дитини, яка була усиновлена, мають свою специфіку та особливості, порівняно з дітьми, які мають генетичну спорідненість з батьками, які їх виховують.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Антимонов Б. С., Граве К. А. Советское наследственное право. М. : Госюриздат, 1955. 264 с.
3. Забродина В. Н. О понятии усыновления. *Вестник ЛГУ*. 1980. № 11. Вып. 2. С. 83–88.
4. Иоффе О. С. Советское гражданское право: курс лекций. Т. 3. Л. : Изд. ЛГУ, 1965. 347 с.
5. Кузьмичева Л. А. Усыновление по советскому семейному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Х., 1976. 20 с.
6. Рязанцев В. В. Правоотношения усыновления в российском семейном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. М., 2001. 19 с.
7. Зілковська Л. М. Правове регулювання усиновлення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. К., 2002. 20 с.
8. Шолгина О. И. Правовая природа усыновления и отмены усыновления как споров, затрагивающих интересы детей. *Современное право*. 2009. № 12. С. 90–94.
9. Бородич К. Ю. Усыновление детей – граждан России иностранными гражданами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. М., 2005. 22 с.
10. Дьяков А. В. Правовая природа и содержание правоотношений, возникающих в результате усыновления. *Альманах современной науки и образования*. 2013. № 10 (77). С. 59–61.
11. Паршукова К. Ю. Общая характеристика отношений, порождаемых усыновлением и их правовая природа. Семейное и жилищное право. 2008. № 2. С. 14–17.
12. Гюрджан О. М. Правовая природа усыновления. *Lex Russica*. 2013. № 9. С. 993–997.
13. Ермаков А. В. Защита прав детей, усыновленных иностранными гражданами: организационно-правовой аспект. *Российский следователь*. 2006. № 7. С. 17–25.
14. Забродина В. Н. О понятии усыновления. *Вестник ЛГУ*. 1980. № 11. Вып. 2. С. 82–88.
15. Кириченко К. А. Эволюция доктринальных подходов к институту родства в отечественном семейном праве. *Вестник НГУ. Серия «Право»*. 2007. Т. 3. Вып. 2. С. 18–27.
16. Шахматов В. П., Хаскельберг Б. Л. Новый Кодекс о браке и семье РСФСР. Томск, 1970. 324 с.
17. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР. М., 1972. 336 с.

18. Пергамент А. И. Опекa и попечительство. М., 1966. 161 с.
19. Азизова А. Усыновление как самостоятельный институт семейных правоотношений. *Общественные науки в Узбекистане*. 1983. № 4. С. 53–56.
20. Князева Е. Ю. Институт усыновления в семейном праве России: теоретический аспект. *Вестник РГГУ*. 2010. № 14 (57). С. 195–198.
21. Косарева И. А. Родство и усыновление как отрицательные условия заключения брака. *Современное право*. 2008. № 3. С. 92–96.
22. Ткаченко Т. В. Усыновление по российскому семейному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Ростов-на-Дону, 1999. 20 с.

Ключові слова: усыновлення, споріднення, походження, особисті немайнові права, дитина, функції усыновлення.

Key words: adoption, kinship, origin, personal non-property rights, child, functions adoption.

МАТІЙКО МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

На думку С. С. Алексєєва однією з сил, що здатна «упорядкувати, оцивілізувати свободу в практичному житті за допомогою цінностей культури, духовних засад» [1, с. 47] є приватне право. При цьому в функціях права розкривається сутність права та його «соціальне призначення – історична мета і службова роль – в житті суспільства» [2, с. 4]. Являючи собою «зовнішній вираз властивостей права, що проявляються в їх впливі на суспільні відносини, свідомість та поведінку людей» функції права є «динамічним» явищем (при тому що вони є «залежними від суспільства», вони «розвиваються разом з ним та обумовлюються певним етапом його розвитку» [3, с. 22]). «Змінюються, підвищуються суспільні потреби, змінюються та розширюються функції права. І навпаки, зменшуються суспільні потреби – це відбивається і у функціях права...» [4, с. 10].

При цьому на думку В. С. Ковальського «у своїй сукупності функції права мають спрямовувати його дію на підтримку людини, демократизацію держави й розбудову громадянського суспільства, на забезпечення як загальносоціальних, так і приватних інтересів... Чи не головним в аспекті дії права є акумулювання його функцій у напрямі ефективної реалізації прав громадян і розвиток громадянського суспільства» [4, с. 14–16].